



བོད་ཀྱི་གསལ་འགྲུལ་

Tibetské listy

nezávislý čtvrtletník pro věci tibetské

Číslo 26

zima 2004

20 Kč



Čhörten, tibetská schránka na obětiny

Stíhlé stavby stojící osamocené nebo ve skupinách jsou rozestě po údolích, horách, jsou ve vesnicích i u klášterů. Jíž zdáky je zřejmé, že jejich unikátní tvar kopíruje základní geometrické objekty od kostky úplně dole, přes kouli na ní, kužel v horní části až k slunečniku se špičkou nahore. Nejčastěji jsou bílé nebo vlivem drsného tibetského podnebí barvu ztratily úplně. Někdy dominují, jindy jsou úplně ztraceny v krajině. V každém případě jsou jedním ze symbolů Tibetu a tibetského buddhismu. Tibeťané jim říkají čhörten a my je spíše známe pod sanskrtským názvem stúpa...

Stúpa ve starověké Indii

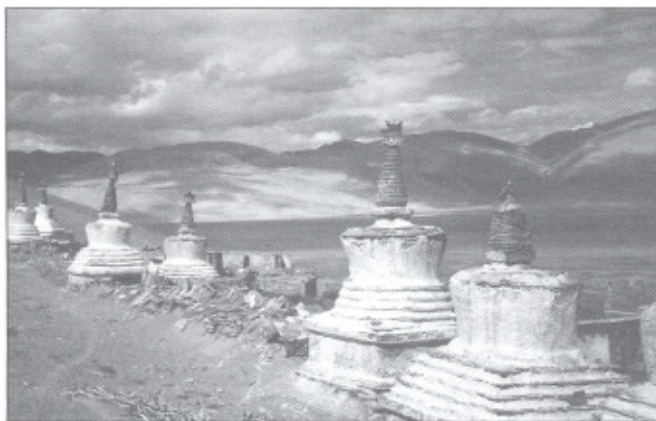
Původ stúpy je nutně hledat v předbuddhistické Indii v době, kdy se nad schránkami, do kterých se ukládal popel mrtvých, vršily hromady kamení nebo cihel. Podle některých badatelů mohly být předchůdci stúpy také oltáře na pohřební hranici. Obě možnosti lze najít i v dalších sanskrtských názvech pro stúpu - čaitja (pohřební hranice) nebo dhátugarbha (od dhátu - tělesné ostatky).

S vznikem a rozvojem buddhismu v Indii stúpě přibývaly další náboženské významy a začal se měnit i její tvar z neurčité hromady kamení na určité „typizované“ tvary. Po rozšíření buddhismu mimo Indii se architektonická podoba stúpy měnila vlivem místních kultur, avšak pořád vycházela z původních indických tvarů.

Podle některých pramenů byly po smrti *Buddhy Šákjamuniho* (tibetsky *Šákja Thubpa*) jeho ostatky spáleny a rozděleny na osm dílů, nad kterými bylo postaveno osm původních buddhistických stúp (podle jiných pra-

menů se stúpy stavěly již za Buddhova života, např. nad jeho vlasy nebo nehty). Dvacet let po Buddhově smrti byly tyto ostatky z osmi stúp shromážděny do jediné, která byla postavena v Rádžagrze (dnešní Rádžgir v Biháru). Tam spočívaly asi 250 let a v polovině 3. stol. př. n. l. za vlády krále Ašóky byla podle buddhistických textů otevřena i tato stúpa a Buddhovy ostatky byly rozděleny na 84 tisíc částí, rozneseny po celé Indii a nad nimi postaveno 84 tisíc stúp.

Stúpy se stavěly nejen nad Buddhovými ostatky, ale i nad ostatky jeho nejbližších žáků, a jak plynul čas, i nad ostatky dalších významných učitelů a učenců.



Čhörtenu u jezera Cchomorini v Ladaku

Čhörten, tibetská verze stúpy

Původní pohřební funkce stúpy tak, jak se používala v Indii, se v Tibetu dochovala až dodnes, i když pouze ve velmi malé míře. Pro Tibeťany se její význam ze-

jména posunul do symbolické oblasti. Tibetské slovo čhörten doslova znamená *schránka na obětiny* (čhō - obětiny, ten - podpora, nádoba, předmět). Pro Tibeťany je čhörten hlavně symbolem buddhovy mysli, a tím i vhodným místem k meditaci, rozjímání o jednotlivých aspektech mysli a na lidové úrovni vnímání buddhismu je objektem, do kterého se ukládají obětiny, nebo objektem, který je vhodné obcházet (ve směru hodinových ručiček).

Tibeťané rozlišují několik základních a mnoho vedlejších typů čhörtenu podle různých typů učení a buddhistických škol. Nejčastěji se však lze setkat s tzv. *osmi čhörtenty velkého vozidla* (tj. mahájány), které jsou v Tibetu nejpopulárnější a nejrozšířenější, proto jsou většinou také chápány jako zástupci všech ostatních typů. Nejčastěji se staví všechny pohromadě, ale lze je najít i osamocené nebo ve trojicích. Všechny historicko-nábo-

ženské důvody jejich vzniku a velké obliby nejsou dodnes úplně vysvětlené, ale velmi pravděpodobně navazují na osm původních indických stúp z období těsně po Buddhově smrti.

Osm čhörtenů velkého vozidla představuje osm významných událostí v životě Buddhy Šákjamuniho (narození, probuzení, roztočení kola učení, poražení nevěřících, sestup z nebes, urovnání rozkolu v mnišské komunitě, prodloužení života a smrt) a jsou svázány s osmi nejvýznamnějšími poutními místy buddhistů (Lumbiní, Bódhgaja, Sárnáth, Šrávastí, Samkásja, Rádžagrha, Vaišálí a Kušinagara).

Všech osm čhörtenů má podobný tvar, liší se jen drobnostmi ve střední části. Základna, na které čhörten stojí, se nazývá lvi trůn a je pro všechny typy stejná. Na lvi trůně stojí čtyři stupně, které jsou pro rozlišení jednotlivých čhörtenů nejdůležitější - každý z osmi čhörtenů je má jiné. Nad stupně se nachází váza, třináct disků, slunečník, slunce, měsíc a vrcholová špička - ty všechny jsou, až na poslední čhörten nirvány, opět stejné.

Osm čhörtenů velkého vozidla

Prvním z osmi čhörtenů je *lotosový čhörten*, také označovaný za čhörten narostlý z lotosů nebo čhörten z navšených lotosů (tibetsky *padma čhörten* nebo *pad-mä pungpā čhörten*), který připomíná narození prince Siddharty, pozdějšího Buddhy Šákjamuniho, v háji v Lumbiní. Podle tradice poté, co

se Buddha narodil, udělal prvních sedm kroků a v jeho šlápěch vyrostly lotosy. Čtyři stupně lotosového čhörtenu tvoří čtyři stupně čtvercového tvaru, které jsou ozdobené malými lotosy tak, že čtyři stupně nad trůnem se podobají hromadě okvětních lotosových lístků.

Druhým v pořadí je *čhörten probuzení*, také prohlédnutí nebo osvícení (tibetsky *čhangčhub čhörten* nebo

düdui čhörten), který připomíná Buddhovo probuzení pod stromem bódhi v Bódhgaji. Díky tomu je nejdůležitějším, nevýznamnějším a nejoblíbenějším čhörtenem, a také se nejčastěji staví. Vyskytne-li se někde čhörten osamoceně, pak je to s největší pravděpodobností právě čhörten probuzení. Je to čhörten základní a ostatní typy jsou od něho odvozeny, a skládá se pouze z „čistých“ čtyř stupňů čtvercového tvaru bez jakýchkoliv dalších změn nebo doplňků.

Následuje *čhörten roztočení kola zákona*, také nazývaný *šťastným čhörtenem* nebo *příznivým čhörtenem s mnoha dveřmi* (tibetsky *taši gomang čhörten* nebo *gomang čhörten*), který připomíná první Buddhovo učení v Sárnáthu, ve kterém „roztočil kolo zákona“ (učení, dharmy). Čtyři stupně gomang čhörtenu tvoří čtyři stupně čtvercového tvaru, které mají na sobě malé zářezy představující dveře symbolizující různá učení vedoucí k probuzení. Na čhörtenu jich může být 16, 32, 64 nebo 128 a jsou rozděleny rovnoměrně na každou stranu.

Čtvrtým v pořadí je čhörten poražení nevěřících, také podrobení heretiků (tibetsky *čhothul čhörten* nebo *muteg phamče čhörten*), který připomíná setkání Buddhy a jeho žáků s šesti nebuddhistickými učiteli ve Šrávastí, jejich vítězství nad nimi a obrácení jejich žáků na cestu buddhismu. U tohoto čhörtenu mají všechny čtyři čtvercové stupně střední třetinu každé strany mírně prodlouženou tak, že mírně vytváří římsy kolmo vyběhající ven ze stupňů.

Dalším je *čhörten sestoupení z nebes*, také *čhörten sestoupení z Tušity* nebo *čhörten bohů 33*, *nebes* (*lhabab čhörten* nebo *lhaläbäb čhörten*), který připomíná Buddhův odchod do Tušity a návrat zpět na zemi. Protože Buddhova matka královna Mája zemřela pouhý týden po narození svého syna, prince Siddharty, ten ji po

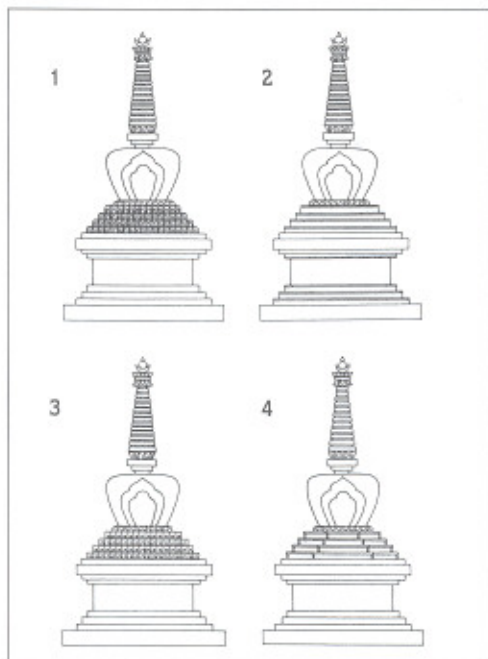


Základní architektura čhörtenu

probuzení nemohl učít, a tak jednou vystoupil do sféry bohů (nebes), kde zůstal tři měsíce. Učil tam nejen svoji matku, ale i všechny bohy a po třech měsících se po záračném nebeském schodišti vrátil zpět na zemi. Čtyři stupně Ihabab chörtenu tvoří čtyři stupně čtvercového tvaru, které mají uprostřed každé strany tři souběžná schodiště představující schody, po kterých se Buddha vrátil zpět na zemi. Chörtenu je spojován s indickou Samkásjou.

Šestým je chörtenu *usmíření*, také někdy chörtenu urovnání rozkolu v mnišské komunitě (tibetsky *chen chörtenu* nebo *chendumdum chörtenu*), který připomíná problém, který Buddha se svými nejbližšími žáky řešil v Rádžagrze. Chörtenu usmíření má čtyři osmiúhelníkové stupně, které vznikly odseknutím všech rohů základních čtverců.

Předposledním chörtenu je chörtenu *vítězství* nebo také chörtenu *udělení požehnání* (tibetsky *namgyal chörtenu* nebo *chinggi labpā chörtenu*), který se staví, aby připomínal událost, která se odehrála ve Vaišálí, kde Buddha předpověděl svůj odchod do parinirvány (smrt) a zároveň si ještě o tři měsíce prodloužil život. Čtyři stupně Ihabab chörtenu tvoří čtyři stupně kruhového tvaru,



Posledním je pak chörtenu *nirvány* (tibetsky *hangdā chörtenu*), který připomíná Buddhovu smrt, tj. odchod do nirvány (také parinirvány nebo mahāparinirvány). Tento chörtenu je spojován s Kušinagárou, kde Buddha zemřel. Jako jediný ze všech osmi chörtenu se od ostatních sedmi liší více, protože nemá čtyři stupně ani vázu nad nimi a místo nich má jediný objekt tvarem připomínající náš zvon.

Symbolika chörtenu

Přesné a podrobné vysvětlení všech významů chörtenu je složité a pro jeho pochopení je nutná dobrá znalost mnoha různých učen.

Pro Tibetany je chörtenu hlavně symbolem „probuzené mysli“, tj. mysli, která je charakterizovaná dvěma základními duchovními „kvalitami“ - moudrostí a soucítěním. Chörtenu obecně symbolizuje veškeré vlastnosti probuzené mysli, v užším smyslu je symbolem moudrosti a ztělesněním tzv. dharmakáji (těla dharmy). Podrobné vysvětlení přesahuje možnosti tohoto článku a můžete je najít v doporučené literatuře.

Pokračování na str. 23

